

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2

Лях Інна Олександрівна,
доцент кафедри управління та
адміністрування Навчально-наукового
інституту «Каразінська школа бізнесу»
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ ПРИ ВИРІШЕННІ ТРУДОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених з приводу тлумачення понять «процедура» та «правова процедура», запропоновано авторське визначення поняття «процедура медіації при вирішенні трудових спорів в Україні». Обґрунтовано, що ключова особливість будь-якої процедури полягає у її етапності. До таких етапів, зокрема, віднесено: 1) підготовчий етап; 2) етап розгляду трудового спору (зустріч та вислуховування сторін конфлікту); 3) спільний пошук шляхів урегулювання спору; 4) складання угоди про вирішення трудового спору.

Ключові слова: процедура, правова процедура, спір, трудовий спір, вирішення спору, медіація, етап.

Lyakh I. TO THE PROBLEM OF DEFINING THE CONCEPT OF MEDIATION PROCEDURE IN RESOLVING LABOR DISPUTES IN UKRAINE

The article, based on the analysis of scientific views of scientists on the interpretation of the terms "procedure" and "legal procedure", proposes the author's definition of "mediation procedure in resolving labor disputes in Ukraine." It is substantiated that the key feature of any procedure is its phasing. Such stages include: 1) the preparatory stage; 2) the stage of consideration of the labor dispute (meeting and hearing of the parties to the conflict); 3) joint search for ways to resolve the dispute; 4) drawing up an agreement on resolving a labor dispute.

Key words: procedure, legal procedure, dispute, labor dispute, dispute resolution, mediation, stage.

Постановка проблеми. Як альтернативний процес врегулювання спорів, медіація розвивається в Україні вже близько 20-ти років. Національна асоціація медіаторів України зазначає, що застосування медіації є корисною для вирішення багатьох конфліктах, а особливо тих, що чутливі до збереження стосунків і ризиків репутаційних втрат (сімейних, комерційних, трудових тощо). Медіація може бути застосована незалежно від того, чи знаходиться справа у суді (досудова, післясудова, позасудова медіація та медіація в процесі судового розгляду спору) [1]. Разом із тим, незважаючи на існування певної історії становлення інституту медіації в Україні, справедливим буде відзначити, що на сьогоднішній день, малодослідженими залишається ціла низка аспектів, зокрема тих, що пов'язані із процедурою медіації при вирішенні трудових спорів в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі проблемні питання, присвячені процедурі медіації у своїх наукових працях розглядали: В.Б.Череватюк, К.Л.Сірук, О.А.Островська, О.Л.Фінько, Є.І. Ходаківський, В.П.Якобчук, І.Л. Литвинчук, В.Ю.Приходько, Г.М. Грабовська, Т.О.Подковенко та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість наукових здобутків, необхідно відзначити, що на сьогоднішній день малодослідженою є проблема визначення сутності поняття процедури медіації при вирішенні трудових спорів в Україні.

Метою статті є: надати визначення поняття процедури медіації при вирішенні трудових спорів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. З точки зору етимології, процедура – це порядок, певна послідовність дій, яка здійснюється задля досягнення якоїсь конкретної мети. В українській і російській мовах дефініція «процедура» з'явилася за допомогою запозичення її французько-мовної трансформації - «procedure», якій притаманне аналогічне значення [2, с. 156]. У термінологічній літературі процедура розглядається як офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення виконання чи оформлення чого-небудь; 2) ряд яких-небудь дій, хід виконання чого-небудь; як порядок розгляду, обговорення, виконання ряду послідовних заходів, дій у якій-небудь складній справі; процедура – встановлений порядок ведення, розгляду певних справ; як офіційно встановлений чи прийнятий за звичаєм порядок, послідовність дій для вчинення або оформлення певних справ; ряд яких-небудь дій, хід виконання чого-небудь; офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь [3, с.55].

В.Я. Малиновський зазначає, що під процедурою найчастіше розуміють порядок здійснення дій, необхідних для реалізації поставленої цілі, вирішення конкретного завдання. Науковець підкреслює, що відносно органів виконавчої влади процедури визначають стадії, їх цілі, послідовність і часові межі, конкретні

дії на кожній стадії, підстави здійснення і взаємозв'язок цих дій, засоби їх оформлення та фіксації. Процедури можуть вимагати здійснення й чисто ритуальних дій для надання процесу особливої урочистості [4, с.421]. В.М. Протасов стверджує, що будь-яка процедура як явище є системою. Цю систему орієнтовано на досягнення конкретного соціального результату. Складається правова процедура з послідовних актів чи ступенів діяльності; створює модель розвитку, що закріплюється на нормативному рівні, руху якого-небудь явища; ієрархічно побудована; динамічна, розвивається; виступає засобом реалізації головних для неї суспільних відносин [5, с. 6–7].

В юридичній літературі поняттю «процедура» присвячувалась суттєва увага, що в свою чергу обумовило існування чималої кількості підходів до його тлумачення. Авторський колектив Юридичної енциклопедії за редакцією Ю.С. Шемшученка вказує, що «процедура» (франц. *procedure*, лат. *procedere* — просуватися) — порядок, наступність, послідовність у вчиненні відповідних дій для досягнення певного результату. Особливість правової процедури полягає у тому, що вона застосовується у сфері права. Процедура у правовому розумінні — це врегульований законом, іншими нормативно-правовими актами порядок, який складається з послідовних дій і спрямований на досягнення правового результату [6]. Відповідно до енциклопедії, ключовими ознаками правової процедури є: межі регулятивного «впливу» процедурних норм. Процедурні норми не повинні торкатися змістового боку основних норм, суперечити їм. Вимога поширюється і на ті процедурні норми, які знаходяться на одному законодавчому рівні з основними, зокрема і на ті, що виходять з того ж правотворчого органу, що й основні норми; демократизм правової процедури. Ця вимога може стосуватися не всіх видів процедур, а лише тих, що реалізують владні відносини. Тільки юридичні процедури, для яких основними відносинами є відносини влади, можуть розцінюватися як демократичні або недемократичні; доступність. Вимога має кілька аспектів: доступність процедури в інформаційному плані, тобто доступність інформації про процедуру, її нормативну модель, доступність тексту процедурного нормативного акта, який є первинним джерелом прав, інформації. Доступність процесу, процедури визначається і тим, наскільки добре організовано юридичну допомогу населенню, наскільки реальною з юридичного і з фактичного боку є можливість звернутися до послуг кваліфікованого спеціаліста-юриста в потрібний момент [7].

З точки зору О.С. Лагоди, правова процедура - це регламентований юридичною нормою порядок дій або регулювання відповідних суспільних відносин у сфері правозастосування. На переконання правниками основними ознаками даної наукової категорії є термін характеризується такими ознаками: а) це попередньо визначена модель її застосування у реальному житті, через яку досягається необхідний результат; б) юридична сила, тобто норми, що визначають процедурну діяльність, закріплені у законі, як і основні; в) межі регулятивного «впливу» процедурних норм. Процедурні норми не торкаються змістової (внутрішньої) сторони реалізації основних норм, лише передбачають зовнішній процес їх впровадження; г) синхронність, тобто з виникненням основної норми відразу приймається процедурна. Це забезпечує нерозривність правотворчості та правореалізації, теорії та практики; д) законність - відповідність процедури нормативній моделі, закріпленій у нормативно-правовому акті; е) ознака демократизму правової процедури стосується тільки тих, які є шляхом до реалізації владних відносин [8, с. 13].

К. Николина досліджуючи сутність та зміст поняття «юридична процедура», дійшов до висновку, що її слід визначити як самостійний різновид соціальної процедури, що регламентується відповідними процедурними нормами права, має офіційний правовий характер, складається із певної послідовності дій суб'єктів юридичної процедури, в результаті чого досягається певний результат у вигляді зміни правової дійсності [10, с.45]. До ознак юридичної процедури, на переконання вченого, можливо віднести наступні [10, с.45]: 1) являє собою особливий різновид правовідносин, що мають процедурний характер та визначають особливості юридичної практичної діяльності; 2) має цілісний характер, оскільки складається із певної послідовності дій суб'єктів юридичної процедури, в результаті чого досягається певний результат; 3) виникає на підставі норм права, тобто має офіційний правовий характер; 4) порядок здійснення юридичної процедури регламентується відповідними процедурними нормами права; 5) має власну націленість, що полягає у зміні правової дійсності; 6) має інтелектуальний та вольовий характер, оскільки залежить від свідомості та волевиявлення суб'єкта юридичної процедури; 7) визначає послідовність діяльності суб'єктів юридичної процедури; 8) результатом здійснення юридичної процедури є реалізація прав, свобод, законних інтересів суб'єкта права або виконання юридичних обов'язків; 9) виявляється у юридичній діяльності; 10) являє собою сукупність послідовних актів поведінки, кожний з яких викликає відповідні локальні наслідки, що впливає на зміст та результативність всієї юридичної процедури [10, с.45].

А.В. Басов, підсумовуючи проведене ним дослідження поняття «юридична процедура», доходить таких висновків: «процедура» – це: 1) сукупність засобів і методів здійснення державної влади; 2) офіційно встановлений порядок реалізації закріплених у законодавстві правил і норм; 3) діяльність органів публічного управління щодо вирішення індивідуальних адміністративних справ, результатом якої є прийняття адміністративного акта або укладення адміністративного договору. Юридична процедура як комплексне правове явище пронизує всі сторони існування суспільства: політичну, правову, соціальну, економічну – і забезпечує регулювання суспільних відносин у багатьох галузях права (адміністративному, фінансовому, земельному, кримінальному, цивільному). Провівши вивчення низки поглядів на проблему визначення поняття «юридична процедура», А.В. Басов підкреслює, що більшість науковців об'єднує виокремлення істотної її ознаки – наявність певної послідовності дій відповідного суб'єкта. Отже, аналіз наведених поглядів свідчить, що

дослідники під юридичною процедурою розуміють офіційно встановлений порядок виконання певної діяльності відповідним суб'єктом [11; 12].

Цікавою видається наукова позиція В.М. Протасова, який у своїх працях, розкриваючи сутність юридичної процедури, пише, що наявність процедурних механізмів характерно для соціально-нормативного регулювання взагалі. Реалізація практично всіх різновидів соціальних норм потребує процедур і відповідних процедурних норм. Ритуали, церемоніали, інші обряди – все це види процедур, пов'язаних із соціальним регулюванням. Разом з тим процедурність (як і нормативність) знайшла найбільш повне вираження в правовому регулюванні, де існують цілі процедурні галузі: цивільне процесуальне право, кримінально-процесуальне право та ін. І в цьому плані процедурно-правовий механізм виступає як невід'ємна частина, як найважливіший внутрішній («спеціальноюридичний») механізм системи правового регулювання. Для останньої процедурний механізм має наскрізне значення: він забезпечує дію всіх її трьох блоків - регулятивного, охоронного, правотворчого [13, с.72; 12]. З огляду на наведене вище В.М. Протасов продовжує, що юридична (правова) процедура являє собою систему, яка: а) орієнтована на досягнення конкретного правового результату; б) складається з таких, що послідовно змінюють один одного актів поведінки і як діяльність внутрішньо структурована правовими відносинами; в) має модель (програму) свого розвитку, попередньо встановлену на нормативному або індивідуальному рівні; г) ієрархічно побудована; д) постійно знаходиться в динаміці, розвитку; е) має службовий характер: виступає засобом реалізації основного, головного для неї правового відношення [13, с.72; 12].

Необхідно відзначити, що в юридичній літературі поняття «процедури» досить часто ототожнюється із категорією «процес». За семантикою, слово «процес» – це і є течія подій, наслідки яких непередбачені, принципово невизначені (наприклад, процес зростання соціальної напруженості). В межах юридичної науки фактор цілеспрямованості в розумінні процесу виражений більш чітко і рельєфно. Поняття «процес» набуває в юридичному своєму сенсі значно глибшого змісту. Процес у юридичному розумінні – це розгортання сутності, форма існування цієї сутності [14, с.26]. В.М. Горшенев вважає, що юридичний процес – це комплексна система органічно взаємопов'язаних правових форм діяльності уповноважених органів держави, службовців, а також зацікавлених у вирішенні різних юридичних справ інших суб'єктів права: а) виражається у здійсненні операцій з нормами права в зв'язку з вирішенням певних юридичних справ; б) здійснюється уповноваженими органами держави й службовцями на користь зацікавлених суб'єктів права; в) закріплюється у відповідних правових актах – офіційних документах; г) регулюється процедурно-процесуальними нормами; д) забезпечується відповідними способами юридичної техніки [15, с.8]. Слід погодитись із думкою О.Ф. Скакун про те, що в рамках юридичного процесу існують юридичні процедури, при цьому юридичний процес і юридична процедура співвідносяться як загальне і часткове. Процесуальні правові приписи, як правило, можуть містити різні процедури - регламентувати окремі ділянки діяльності з реалізації права, установлювати різні варіанти досягнення передбачуваного матеріальними нормами результату [16]. Таким чином, проведений аналіз дає змогу констатувати, що в рамках представленого дослідження найбільш доцільно використовувати поняття «процедура».

Отже, виходячи із наведених вище наукових позицій слід узагальнити, що будь-яка правова процедура представляє собою законодавчо визначену послідовність дій, які мають здійснити уповноважені органи та їх посадові особи задля досягнення конкретної мети. В юридичній літературі поняття «процедура медіації» є малодослідженим. Так, Калашникова С. І. формулює таке визначення процедури медіації – як одного з елементів єдиної системи врегулювання і вирішення правових спорів, що представляє собою незалежний поза юрисдикційний засіб врегулювання правового спору шляхом переговорів сторін за сприяння нейтральної особи – медіатора [17].

Висновок. Таким чином, під процедурою медіації слід розуміти чітко визначену послідовність дій, які мають здійснити уповноважені особи (медіатори) та сторони трудового спору для того щоб досягти спільного рішення щодо врегулювання конфліктної ситуації. Процедура медіації повинна відповідати наступним вимогам: 1) цілісність процедури медіації, яка полягає в тому, що вона є системою взаємопов'язаних елементів, які у своїй сукупності створюють механізм оптимального ненасильницького розв'язання конфлікту, вигідного усім його учасникам; 2) Структурованість процедури медіації означає, що вона включає декілька послідовних етапів (стадій, фаз): премедіацію, підготовчу стадію, збір інформації та визначення тем для обговорення, робота з інтересами та потребами сторін, пошук варіантів рішення, оцінка варіантів рішення тощо; 3) гнучкість процедури медіації полягає в тому, що її компоненти та етапи, стиль та методика проведення медіатором легко можуть бути підлаштовані під потреби оптимального розв'язання конфлікту [18, с.228-229].

На нашу думку, ключова особливість будь-якої процедури полягає у її етапності. В науковій літературі фахівці по-різному ставляться до визначення конкретних етапів процедури медіації. Ми ж в свою чергу переконані, що вона складається із наступних ключових етапів, зокрема: 1) підготовчий етап; 2) етап розгляду трудового спору (зустріч та вислуховування сторін конфлікту); 3) спільний пошук шляхів урегулювання спору; 4) складання угоди про вирішення трудового спору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Медіація, як один із ефективних альтернативних способів вирішення конфліктів / Офіційний веб-сайт Регіональна торгово-промислової палати Миколаївської області URL: <https://rtpp.com.ua/news/mediatsiya-instrument/>

2. Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу: монографія. К.: Атіка, 2005. 352 с.
3. Касьяненко Л. М. Юридичний процес і правова процедура у фінансовому праві. Публічне право. 2014. № 1. С. 54-59.
4. Малиновський В. Я. Державне управління: Навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. та перероб. К.: Атіка, 2003. 576 с.
5. Протасов В. Н. Юридическая процедура. М.: Юрид. лит., 1991. 79 с.
6. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: "Укр. енцикл." 1998. С. 185-186.
7. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: Укр. енцикл., 2003. Т. 5: П - С. 736 с.
8. Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування : дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Ірпінь, 2007. 187 с.
9. Галіцина Н. В. Адміністративно-правові засади процедури створення та функціонування товариств з обмеженою відповідальністю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2010. 248 с.
10. Ніколина К. Належна юридична процедура: теоретичні аспекти визначення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 94. С. 44-46.
11. Басов А.В. До питання про визначення поняття «юридична процедура». *Вісник Академії митної служби України. Серія «Право»*. 2011. № 2. С. 17–22.
12. Грищенко Р.С. Щодо проблеми визначення поняття «процедура притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності» URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/43.pdf
13. Протасов В.Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства: Вопросы и ответы М.: Новый Юрист, 1999. 240 с. URL: <http://bibliograph.com.ua/teoria-gosudarstva-i-prava-4/13.htm>
14. Административное право и административный процесс: старые и новые проблемы (по материалам «Лазаревских чтений»). *Государство и право*. 1998. № 8. С. 5-32.
15. Толстой Ю.К. Еще раз о правоотношении. *Правоведение*. 1969. № 1. С.32-36
16. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
17. Шумова К.А. Принципы медиации: диссертация кандидата на соискание ученой степени кандидата юридических наук: 12.00.15. Саратов, 2016. 196 с.
18. Медиация у професійній діяльності юриста: підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

REFERENCES:

1. *Mediation as one of the effective alternative ways of resolving conflicts*. Official website of the Regional Chamber of Commerce and Industry of the Nikolaev area. Retrieved from: <https://rtp.com.ua/news/mediatsiya-instrument> [in Ukrainian].
2. Kuzmenko, O. V. (2005). *Theoretical principles of the administrative process: a monograph*. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
3. Kasyanenko, L. M. (2014). Legal process and legal procedure in financial law. *Publichne pravo*, 1, 54-59 [in Ukrainian].
4. Malinowski, V. Ya. (2003). *Public Administration: A Textbook*. 2nd, ext. and processing. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
5. Protasov, V. N. (1991). *Legal procedure*. Moskva: Jurid. lit. [in Russian].
6. Shemshuchenko, Yu. S. (Ed.). (1998). Legal encyclopedia: In 6 volumes. Kyiv: "Ukrainian encyclopedia" [in Ukrainian].
7. Shemshuchenko, Yu. S. (Ed.). (2003). Legal encyclopedia: In 6 volumes. Kyiv: "Ukrainian encyclopedia" [in Ukrainian].
8. Lagoda, O. S. (2007). Administrative procedure: theory and practice of application. Candidate's thesis. Irpen [in Ukrainian].
9. Galitsyna, N. V. (2010). Administrative-legal bases of procedure of creation and functioning of limited liability companies in Ukraine. Candidate's thesis. Zaporozhye [in Ukrainian].
10. Nikolina, K. (2012). Proper legal procedure: theoretical aspects of definition. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal sciences*, 44-46 [in Ukrainian].
11. Basov, A. V. (2011). On the question of defining the concept of "legal procedure". *Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine. Law Series*, 2, 17–22 [in Ukrainian].
12. Gryshchenko, R. S. (2012). Regarding the problem of defining the concept of "procedure for bringing an employee to disciplinary responsibility". Retrieved from: http://www.lsej.org.ua/6_2019/43.pdf [in Ukrainian].
13. Protasov, V.N. (1999). *The theory of law and state. Problems of the theory of law and state: Questions and answers*. Moscow: New Lawyer. Retrieved from: <http://bibliograph.com.ua/teoria-gosudarstva-i-prava-4/13.htm> [in Ukrainian].
14. Administrative law and administrative process: old and new problems (based on the materials of "Lazarev's readings"). (1998). *State and Law*, 8, 5-32 [in Russian].
15. Tolstoy, Yu.K. (1969). Once again about the legal relationship. *Jurisprudence*, 1, 32-36 [in Russian].
16. Skakun, O. F. (2001). *Theory of state and law: textbook*. Kharkiv: Consumption [in Ukrainian].

17. Shumova, K.A. (2016). Principles of mediation. Candidate's thesis. Saratov: Saratov State Law Academy [in Russian].
18. Bilyk, T., & Gavrilyuk, R., & Gorodisky I. and others. (2019). *Mediation in the professional activity of a lawyer: a textbook*. Odessa: Ecology [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 14.12.2019